

Lägesrapport, Statens medieråds
uppdrag att utveckla former för en
förstärkt samverkan av insatser för
medie- och informationskunnighet
(Ku2018/01726/MF)

Innehåll

1 Inledning.....	2
2 Uppdraget.....	3
2.1 Bakgrund	3
2.2 Statens medieråds tolkning av uppdraget	4
2.3 Definitioner	4
2.3.1 MIK-begreppet.....	4
2.3.2 Samverkan, samarbete och aktiv dialog.....	5
2.4 Statens medieråd och MIK.....	6
2.5 Metod och genomförande av uppdrag.....	8
2.5.1 Kunskapsinhämtning	8
2.5.2 Samråd och rådslag.....	9
2.5.3 Övriga dialoger.....	11
2.5.4 Internationella möten.....	11
3 MIK-området	12
3.1 Slutsatser från 2018 års kartläggningar	12
3.2 Området 2019	12
4. Resultat.....	15
4.1 Resultat från samråd.....	15
4.2 Resultat från rådslag	15
4.2.1 Rådslag med statliga aktörer	16
4.2.2 Rådslag med nationella aktörer.....	17
4.3 Fyra behovsområden	18
4.4 Statens medieråd som nationell nod för MIK.....	18
4.4.1 En modell för att uppnå stärkt samverkan.....	19
5 Processen framåt.....	23
6 Bedömningar och behov inför det fortsatta arbetet.....	24
7 Bilagor.....	26

1 Inledning

Digitaliseringen har inneburit en mängd nya möjligheter för medborgarna, inte minst på yttrandefrihetens område. Internet gav sänkta trösklar för att såväl producera innehåll som för att starta kanaler för att sprida det, ett friare informationsutbyte och kunskapsdelning, tillgång till gratis arenor för att publicera åsikter och ta del av andras. Varje medborgare har blivit ett potentiellt massmedium, emellertid ofta utan vare sig kunskaper eller förmågor att axla det ansvar som följer på denna nya maktposition.

Teknikutvecklingen och medielandskapets förändring har även inneburit andra maktförskjutningar. De globala distributionsplattformarna som exempelvis Facebook och Youtube har blivit de dominerande spridningsformerna för dessa medborgarröster. Den positionen har i sin tur resulterat i enorma datamängder som på historiskt kort tid skapat en kunskapskoncentration till ett fåtal aktörer, som lett till global marknadsdominans.

Medieutredningen (Ku2015:01) beskrev i sina betänkanden hur makten har flyttat från innehållsproducenterna till innehållsdistributörerna och hur den förskjutningen också inneburit en negativ påverkan på medborgarnas tillgång till mediemångfald. Det kvalitativa, verifierade innehållet har späts ut med desinformation och propaganda, framställd och finansierad av olika politiska, ideologiska eller kommersiella intressen.

För att medborgarna ska kunna navigera i en alltmer komplex och digitaliserad samtid och framtid slog Medieutredningen fast att det krävs en nationell kraftsamling för höjd medie- och informationskunnighet.

Regeringen har i flera beslut pekat ut riktningen för denna kraftsamling – som kan ses som en naturlig del av de nationella strategierna för digitalisering och demokrati. Digitaliseringsstrategin syftar till att Sverige ska bli bäst i världen på att utnyttja digitaliseringens möjligheter. Demokratistrategin syftar till att främja, förankra och försvara svensk demokrati. För att lyckas med dessa föresatser krävs en medie- och informationskunnig befolkning.

2 Uppdraget

2.1 Bakgrund

Regeringen fattade 2018-08-30 beslut om att uppdra åt Statens medieråd att utveckla former för en förstärkt samverkan av insatser för medie- och informationskunnighet (MIK).¹ Uppdraget kan ses mot bakgrund av de utredningar som pekade på behovet av MIK och/eller digital kompetens (t.ex. Medieutredningen, Digitaliseringskommissionen, Utredningen för en nationell biblioteksstrategi) samt de kartläggningar som finns inom området och den kunskapsöversikt som prof. Ulla Carlsson uppdrogs att genomföra och som resulterade i publikationen *Medie- och informationskunnighet i den digitala tidsåldern En demokratifråga*.²

Uppdraget har även stöd i erfarenheter från länder inom det europeiska samarbetet: För ett framgångsrikt arbete med stärkt medie- och informationskunnighet i befolkningen krävs att delar av arbetet samordnas nationellt. (Se bilaga 3)

Kommande ändringar i de gemensamma europeiska reglerna i det s.k. AV-direktivet, med ikraftträdande 2020, ålägger medlemsstaterna att vidta åtgärder för att utveckla medie- och informationskunnighet, främja MIK-insatser samt att återkommande återrapportera dem till Kommissionen med start 2022. Uppdraget bör således även ses i ljuset av det pågående svenska arbetet i utredningsform med att implementera förändringsdirektivet i svensk lag.³

Till uppdraget fanns inga särskilda resurser knutna, myndigheten hanterar arbetet inom befintlig anslagsram och verksamhetsplanering.

¹ Regeringsuppdrag Ku2018/10726/MF.

² Statens medieråd och Myndigheten för press, radio, och tv. (2017) Kartläggning av insatser som syftar till stärkt medie- och informationskunnighet (Ku2017/01610/MF). Ulla Carlsson (red.) (2018). *Medie- och informationskunnighet i den digitala tidsåldern En demokratifråga*.

³ Dir 2018:55.

2.2 Statens medieråds tolkning av uppdraget

Uppdraget (Ku2018/01726/MF) omfattar former för:

- samarbete mellan statliga myndigheter som arbetar med frågor relaterade till MIK,
- aktiv dialog mellan offentliga och privata aktörer som arbetar med MIK på nationell, regional och lokal nivå,
- insamling och spridning av kunskap (om MIK) för att kunna fungera som en aktiv resurs för andra aktörer, t.ex. genom skapandet av en plattform för MIK-material, och att
- verka för att Sverige tar en mer aktiv roll i arbetet (med MIK) på europeisk och internationell nivå.

Uppdraget definierar inte vad som avses med "samverkan", "samarbete", eller "aktiv dialog". Statens medieråd kommer därför att arbeta med utgångspunkt i egna, stipulativa definitioner av begreppen, såsom beskrivs i avsnitt 2.3.2.

I denna första fas – fram till lägesrapporten i maj 2019 – har myndigheten påbörjat bygget av en varaktig struktur som kan stötta så många som möjligt av alla de aktörer som bidrar med MIK-insatser. Den föreslagna strukturen ska stötta samverkan mellan aktörer inom området, samarbete mellan statliga aktörer, samt aktiv dialog mellan aktörer från olika områden på nationell, regional och lokal nivå. Därutöver ska strukturen fungera som facilitator för stärkta relationer med MIK-aktörer utanför Sverige.

Vidare tolkar myndigheten att utvecklingsarbetet med detta uppdrag ska pågå betydligt längre än fram till tidpunkten för denna lägesrapports överlämning, 30 maj 2019. Myndigheten redovisar därför i kapitel 5 *Processen framåt* planerna för hur arbetet med genomförandet ska ske under 2019/2020.

Slutligen tolkar myndigheten uppdraget från regeringen, såsom det formulerats, som ett mandat för Statens medieråd att ta rollen som koordinerande nod för MIK i Sverige.

2.3 Definitioner

2.3.1 MIK-begreppet

Begreppet medie- och informationskunnighet lanserades i Unesco-skriften *Media and information literacy curriculum for teachers* (2011).⁴ Skriften menar att digitaliseringen har lett till en konvergens av medier och information, vilket i sin tur leder till ett behov av att kombinera de tidigare separata disciplinerna mediekunnighet och informationskunnighet. I den svenska bearbetningen av Unesco-

⁴ Unesco (2011). *Media and information literacy curriculum for teachers*.

dokumentet, *Medie- och informationskunnighet i nätverkssamhället, Skolan och demokratin* (2013), lanserades begreppet på svenska.⁵

Unescos definition av MIK är mycket omfattande, vilket föranledde Statens medieråd att år 2013 utarbeta en kortare definition: MIK är förmågorna att finna, analysera, kritiskt värdera och skapa information i olika medier och kontexter.

Det finns flera likartade, ibland närmast konkurrerande, begrepp: digital kompetens, källkritik, IKT, mediekompetens, informationskompetens etc. De två huvudbegreppen är MIK, som i huvudsak används av myndigheter i anslutning till Kultur- och Justitiedepartementen, och digital kompetens, hemmahörande bland skolmyndigheterna, inom näringsdepartementet och digitaliseringsinitiativen. Den ymniga begreppsfloran försvårar kommunikation och samverkan mellan aktörerna på området: medan den ene arbetar med MIK-främjande åtgärder, försöker den andra verka för stärkt digital kompetens, trots att båda grupperingarna arbetar mot samma mål. För statliga aktörer kan den divergerande terminologin till och med utgöra ett hinder för samarbete.

I Sveriges digitaliseringsstrategi görs ett försök att sammanfoga de båda begreppen i definitionen: ”digital kompetens handlar dels om tekniska färdigheter att använda digitala verktyg och tjänster, dels om medie- och informationskunnighet, som omfattar de kunskaper och förmågor som krävs för att finna, analysera, kritiskt värdera och skapa information i olika medier och sammanhang.”⁶

Såväl Unescos definition som Statens medieråds förkortade version utgår ifrån antagandet att kontexten är en individ som har ett informationsunderskott, givet en viss kronologi som tar sin utgångspunkt i söka/finna. Då det nya mediasamhället snarare utmanas av det motsatta kan det finnas anledning att fortlöpande se över definitionen.

2.3.2 Samverkan, samarbete och aktiv dialog

I uppdragstexten omnämns *samverkan*, *samarbete* och *aktiv dialog*. Någon tydlig definition av vad som menas med de olika begreppen ges dock inte i uppdragstexten. Statens medieråd har därför använt egna, stipulativa definitioner med utgångspunkt i resonemanget i inledningen till Statskontorets rapport *Frivillig samverkan mellan myndigheter*.

”Ett sätt att sortera begreppen är att utgå från de tre orden samordning, samarbete och samverkan. Samordning kan sägas vara strukturen som möjliggör samarbete. En överenskommelse om rutiner som definierar vilka delar som samarbetet gäller samt hur, var och när samarbetet ska ske. Samarbete sker i mellanmännsliga relationer och i det praktiska arbetet. Samarbete är när vi tillsammans arbetar för att föra processen vidare. Samverkan bygger på att någon form av aktivitet överskrider gränser inom eller mellan organisationer. När den gränsöverskridande aktiviteten ska ske

⁵ Nordicom (2013). *Medie- och informationskunnighet i nätverkssamhället. Skolan och demokratin*.

⁶ S.12, För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi (N2017/03643/D).

behövs en samordning som beskriver vad, hur, när och varför detta ska ske. Men det behövs också någon som utför aktiviteten tillsammans med någon på andra sidan gränsen, några som samarbetar. Samverkan är då resultatet av samordning och samarbete.”⁷

Samverkan är ett nyckelbegrepp för statliga myndigheter. Som utgångspunkt finns en förordningsstyrd plikt för myndigheterna att samarbeta och samverka– något som motiveras bl.a. genom fördelar som detta kan ha för såväl enskilda samt för staten som helhet.⁸

I statsförvaltningen finns många olika typer av samverkansformer, t.ex. frivillig samverkan initierad av myndigheten själv eller samverkan styrd av regeringen. Dessa kan ha olika syften och omfatta aktörer såväl inom som utanför statsförvaltningen. Ibland inbegriper samverkan även civilsamhällsorganisationer, privata företag och enskilda individer. Utifrån denna förförståelse och det faktum att MIK-området är brett och gräns-/sektoröverskridande är begreppet ”aktiv dialog” lämpligt för en samverkansform som ska inbegripa aktörer på samtliga nivåer (nationell, regional, och lokal).

För ytterligare läsning om samverkan och om olika samverkansmodeller som legat till grund för Statens medieråds överväganden inom uppdraget hänvisas till bilagorna 1 och 3.

2.4 Statens medieråd och MIK

Statens medieråd har sedan bildandet 2011 haft medie- och informationskunnighet riktat till målgrupperna barn och unga som en del av kärnverksamheten. Detta utifrån en operationalisering av instruktionens formuleringar om att ”verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan” men också utifrån uppdragsformuleringen om ”vägledning”. För att nå dessa mål i den primära målgruppen (barn och unga upp till 18 år) har myndigheten i stor utsträckning vänt sig till mottagargrupper i den vuxna befolkningen, dvs. föräldrar och vuxna i professioner nära barn för att via dem nå den primära målgruppen.

Digitaliseringen och de utmaningar som den lett till på medie- och informationsområdet – och i förlängningen hur dessa utmaningar påverkar demokratin – har emellertid aktualiserat frågan om det enbart är gruppen barn och unga som är i behov av att stärkas. Analysen från flera statliga utredningar på området ger vid handen att det blir allt svårare för medborgarna att navigera i ett komplext samhälle, präglad av globalisering, digitalisering och den kraftfulla påverkan som automatisering och implementering av artificiell intelligens väntas resultera i framöver.⁹

⁷ Statskontoret (2017). *Frivillig samverkan mellan myndigheter*.

⁸ Förvaltningslagen (1986:223), Myndighetsförordningen (2007:515) (§6).

⁹ T.ex. Medieutredningen, Digitaliseringskommissionen, Utredningen för en nationell biblioteksstrategi och Framtidskommissionen.

När en ny myndighetschef rekryterades till myndigheten synkroniserades tillträdet (oktober 2018) med regeringsuppdraget att leda arbetet mot en stärkt nationell samverkan på medie- och informationskunnighetsområdet. Parallellt med uppdraget inledde Kulturdepartementet en översyn av myndighetens instruktion.

I november 2018 inledde myndigheten ett internt visions- och strategiarbete som arbetade medborgarcentrerat och relativt förutsättningslöst, med bas i vetskapen att instruktionen var under omarbetning. Arbetet resulterade i en ny, långsiktig strategi (2020–2024) byggd på fyra grundpelare:

- Expertis (starkare fokus på löpande, tvärdisciplinär kunskapsinsamling)
- Relevans (stärkt fokus på att insatser ska träffa rätt målgrupper och tillfredsställa deras behov)
- Resultat (utveckling av metoder för utvärdering av nytta)
- Effektivitet (anpassad, flexibel organisation för optimalt resursutnyttjande)

Ur denna långsiktiga strategi har tre fokusområden utkristalliserats, som utgör den kortsiktiga strategin (2019–2020) där målet är att ha genomfört en vetenskaplig breddning, en tydligare positionering och ett mer agilt arbetssätt.

Den vetenskapliga breddningen innebär att myndigheten under 2019 och 2020 fördjupar frågan om vilka vetenskaper och andra kompetenser som behöver vägas in för att det ska vara möjligt att i en samtida mediekontext besvara frågan om vad som är skadligt och på vilka sätt människor kan stärkas.

Medie- och informationskunnighet är ett tvärdisciplinärt område som berör olika politikområden, från kultur, utbildning och näringsliv till juridik och försvar.

Den tydligare positioneringen ses som nödvändig då den nuvarande instruktionen ger stort utrymme för tolkningar av vad som är att betrakta som myndighetens kärnverksamhet. Arbetet kommer att tydligt kopplas till regeringens övergripande demokratistrategi (Ku 18:02). Ett resultat av strategiarbetet är att medieanvändning avgränsas till en vardagskontext eftersom en liten myndighet behöver ett starkt fokus för att kunna göra anspråk på expertrollen. En vidare tolkning skulle också innebära en risk för överlappningar avseende andra myndigheters ansvarsområden, t.ex. Myndigheten för samhällsskydd- och beredskap, den planerade myndigheten för psykologiskt försvar (Dir. 2018:80), Post- och telestyrelsen samt Datainspektionen.

I förarbetena till bildandet av Statens medieråd ansågs filmen ha en särställning. Idag, då människors medievardag i allt högre utsträckning är digital och förlagd till sociala medier följer iakttagelsen att behoven av att stärka och vägleda måste inriktas på områden som internet och sociala medieplattformar.¹⁰ Som en direkt följd av denna utveckling planerar myndigheten en särskild satsning på utveckling av juridisk spetskompetens inom det framväxande området *Internet Policy*, av vikt inte minst för arbete med frågor som t.ex. rör själv- och samreglering av plattformstjänster.

¹⁰ SOU 2009:51.

Statens medieråd bedömer att koordinationen av det svenska MIK-området behöver en struktur som kan ge varaktig stabilitet till arbetet, vilket talar för att den nationella noden för MIK bör förläggas till en statlig myndighet. Därutöver bedömer Statens medieråd att myndighetens kompetens- och erfarenhetsbas samt användarcentrerade arbetssätt skulle utgöra en tillgång i arbetet. Från den existerande verksamheten, med den omställning som genomförs under 2019, är det möjligt att med relativt kort startsträcka växla upp till den nivå som kommer att krävas för en potentiell breddning av målgruppen till hela befolkningen.

2.5 Metod och genomförande av uppdrag

Med utgångspunkt i uppdragets formuleringar och med kunskap om vad forskningen säger om vad som är framgångsrikt i dylika processer valde myndigheten att designa genomförandet med tonvikt på kollaborativ metodik. Myndighetens arbete med uppdraget bygger på möten med relevanta aktörer. Samråd och rådslag för inhämtande av behov och övriga synpunkter har således utgjort basen i arbetet. Det är tydligt att processen delvis kan sägas utgöra målet (dvs. att denna process i sig bidrar till en stärkt samverkan) och att denna samverkan växer fram i takt med arbetets fortskridande.

Arbetet med uppdraget påbörjades i oktober 2018 genom att en processledare med ett redan upparbetat relevant nätverk upphandlades. Vidare knöts en ämnessakkunnig inom myndigheten till uppdraget. Myndighetens ledningsgrupp har fungerat som styrgrupp i arbetsprocessen.

Styrgruppen formulerade ett projektdirektiv för arbetet, följde projektet via regelbundna avstämningar och säkerställde därigenom att projektet uppfyllde skalkraven i regeringsuppdraget.

2.5.1 Kunskapsinhämtning

Den inledande fasen av arbetet har omfattat research med utgångspunkt i de svenska kartläggningarna av MIK-området, den kunskapsöversikt som prof. Ulla Carlsson tagit fram via Nordicom och Digitaliseringsrådets lägesrapporter. Även Statskontorets antologi om samverkan inom statsförvaltningen har utgjort underlag vid utformningen av en tänkbar samverkansmodell.¹¹

I arbetet har även ett antal nationella exempel på samverkan studerats:

- frivillig samverkan mellan myndigheter,
- regeringsstyrd samverkan och
- samarbetsnätverk mellan myndigheter och övriga organisationer. (Se bilaga 1 och 2)

Researcharbetet omfattar även intervjuer med företrädare från tre europeiska länder som identifierats som exempel på framgångsrika nationella nätverk för MIK-samverkan. (Se bilaga 3)

¹¹ Statskontoret (2017). *Frivillig samverkan mellan myndigheter*.

2.5.2 Samråd och rådslag

Statens medieråd valde för uppdragets genomförande en metodik med två tydliga faser: en konsultativ fas och en förankringsfas. Samråd innebär här bilaterala dialoger med inbjudna aktörer, rådslag innebär här gemensamma, öppna samtal.

Hittills har 21 samrådsmöten genomförts med inriktning på att kartlägga behov och synpunkter på utformning av en framtida modell för MIK-samverkan. Arbetet har fokuserats på hur en samverkansmodell skulle kunna bidra till att befintliga insatser får större effekt. Dessa möten har genomförts dels som formaliserade samråd med i uppdraget särskilt utpekade aktörer, dels som samråd med övriga aktörer som Statens medieråd bedömt vara särskilt relevanta.

Två uppföljande rådslag med dessa aktörsgrupper – ett med statliga aktörer, och ett med övriga, nationella aktörer – har också genomförts.

Syftet med samtliga möten inom uppdraget har varit att:

- öka Statens medieråds kunskap om olika aktörers MIK-relaterade arbete,
- öka aktörernas förståelse för hur deras insatser relaterar till MIK,
- informera om och förankra Statens medieråds uppdrag och
- kartlägga behov och skapa dialog som inledning på en fortsatt samverkan.

Formella samråd

Regeringen har i uppdraget särskilt pekat ut fem statliga aktörer för samråd: Digitaliseringsrådet, Kungliga biblioteket, Myndigheten för press, radio och tv, Post- och telestyrelsen och Utredningen nationell samling för medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet. Samtliga har idag uppdrag och verksamheter inom områdena MIK och digital kompetens. Med dessa aktörer genomförde myndigheten formella samråd.¹²

Två frågor användes som utgångspunkt vid dessa samråd:

- Hur kan respektive myndighetsuppdrag beskrivas i relation till MIK?
- Hur kan Statens medieråds uppdrag stödja respektive myndighet att uppnå sina mål inom området?

¹² Uppdraget omnämner Post- och Telestyrelsen (PTS) som samrådspart annorlunda än de andra myndigheterna. Från dem ska Statens medieråd enbart ”inhämta synpunkter”. Statens medieråd valde dock att inte särskilja utan har genomfört samråd med dem på lika villkor som med övriga samrådspartner.

Ett workshopformat valdes för dessa samråd i syfte att finna en gemensam förståelse för hur respektive aktör arbetar med MIK i sin verksamhet.¹³

Övriga samråd

Statens medieråd har genomfört ytterligare 15 samråd med statliga myndigheter och nationella aktörer, utöver de i uppdraget utpekade samrådsparterna. Dessa valdes ut med utgångspunkt i de tidigare genomförda MIK-kartläggningarna och i dialog med styrgruppen.

I dessa samråd har Statens medieråd mött Digidelnätverkets nationella grupp, Föreningen för regional biblioteksverksamhet, Folkbildningsrådet, Sveriges Folkhögskolor/Folkhögskolornas serviceorganisation, Konsumentverket, Kulturrådet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Myndigheten för tillgängliga medier, Statens skolverk, Skolinspektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Studieförbunden, Svensk biblioteksörening, Svenska filminstitutet samt Utbildningsradion.

Syftet med dessa möten var att:

- fördjupa kunskap om och förståelse för de olika aktörernas verksamhet i relation till MIK och
- diskutera om och i så fall hur Statens medieråds MIK-uppdrag kan bidra till mål inom olika aktörers respektive ansvarsområden.

Uppföljande rådslag

Som uppföljning bjöds samrådsaktörerna in till gemensamma rådslag.¹⁴ Till det första rådslaget inbjöds statliga myndigheter och organ. Till det andra rådslaget inbjöds andra nationella aktörer. Syftet med rådslagen var att presentera resultat och analys av de behov som framkommit i samråden (för resultaten, se vidare avsnitt 4). Baserat på behovsanalysen hade Statens medieråd även skapat en arbetsmodell för samverkan – vilken presenterades för aktörerna. I en workshop listades och diskuterades aktörernas möjliga konkreta bidrag in i denna samverkansmodell.

Som uppföljning på rådslaget med de statliga samrådsaktörerna skickades en enkät ut. Syftet med enkäten var att sondera intresse för en framtida, mer formaliserad nationell MIK-samverkan, samt att identifiera potentiella hinder för en sådan.

¹³ I denna övning fick aktörerna skriva ned på lappar den del av deras respektive verksamhet som är av relevans för detta uppdrag. Lapparna placerades sedan inom två olika ringar – en för MIK och en för Digital kompetens – och ett område däremellan som representerade en överlappning i de två begreppen. Denna övning gav tillfälle att diskutera kring vad respektive aktör lägger i begreppen, och hur detta förhåller sig till det de har/gör i sin verksamhet av relevans för en samverkan för MIK.

¹⁴ Vid rådslaget med övriga nationella aktörer deltog även Mediekompass och Sveriges museer.

2.5.3 Övriga dialoger

För ytterligare förankring och kännedom om Statens medieråds uppdrag och utvecklingsarbete lokalt och regionalt har myndigheten under våren genomfört möten och dialoger med företrädare för olika verksamheter på regional nivå, samt medverkat vid möten med bl.a:

- Sveriges kommuner och landstings kulturpolitiska beredning
- SKL:s grupp med regionala kulturchefer
- SKL:s folkhögskoleförening
- Internetstiftelsens startkonferens för kommunala Digidelcenter
- Regionbibliotek

Under uppdragstiden har myndigheten därutöver haft löpande avstämningar med kommittén Utredningen nationell samling för medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet (Ku2018:04).

En fullständig förteckning över möten där information om uppdraget spridits återfinns i bilaga 4.

2.5.4 Internationella möten

I uppdraget ingår att verka för att Sverige tar en mer aktiv roll i arbetet på europeisk och internationell nivå. Myndigheten har därför sedan oktober 2018 deltagit i flera internationella möten och där bl.a. berättat om arbetet med medie- och informationskunnighet i allmänhet och Statens medieråds uppdrag för förstärkt MIK-samverkan i synnerhet. (Se vidare bilaga 4)

3 MIK-området

3.1 Slutsatser från 2018 års kartläggningar

I den reviderade kartläggning av MIK-området som Statens medieråd genomförde 2018 konstateras att det pågår flera parallella, politiska initiativ med bäring på MIK-frågor och aktiviteter med aktörer på samtliga nivåer – nationellt, regionalt och lokalt.¹⁵ De kartlagda insatserna var främst av kortsiktig karaktär, flera var tillfälliga uppdrag och bedrevs i projektform av myndigheter och statliga organ och i strukturer som skolor och bibliotek. Men även medieföretag och den organiserade folkbildningen genomförde insatser för stärkt MIK.

För att nå barn och unga hade de flesta av de identifierade insatserna valt personal i skola och bibliotek som primär målgrupp. Ett ökande antal insatser med den vuxna befolkningen som målgrupp observerades emellertid. Området är fragmenterat, då insatser inte genomförts som en del av ett sammanhållet arbete. På regional och lokal nivå fungerar regionbibliotek och regionala filmverksamheter som nav för MIK-frågor, men även här saknas en övergripande samverkan.

3.2 Området 2019

Under 2019 har pågående politiska initiativ med bäring på MIK-området ytterligare förankrats och mer varaktiga strukturer för arbete med MIK kan skönjas utifrån dessa, t.ex. handlingsplanen för skolans digitalisering, och en lärplattform för biblioteksmedarbetare som utvecklas inom satsningen *Digitalt först med medborgaren i centrum*.¹⁶ Fler, breda insatser genomförs i landet (även i regional och lokal verksamhet) med nära anknytning till digitaliseringsområdet och Digitaliseringsstrategins mål om medborgerlig digital kompetens/MIK, t.ex. utvecklingen av Digidelcenter i flera kommuner.

I regeringens demokratistrategi aviseras en nationell kraftsamling för medie- och informationskunnighet. Denna har tagit konkret form under 2018/2019 i *Utredningen nationell samling för medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet (Ku2018:04)*, en kommitté som arbetar aktivt mellan år 2018 och år 2020, och i föreliggande *Uppdrag till Statens medieråd att utveckla formerna för en förstärkt samverkan för insatser för MIK*.¹⁷ Dessa två initiativ pågår parallellt och kompletterar varandra. De omfattar såväl förstärkta kortsiktiga, utåtriktade insatser som utvecklingen av en varaktig struktur för en nationell nod för MIK.

¹⁵ Ulla Carlsson (red.) (2018). Medie- och informationskunnighet i den digitala tidsåldern En demokratifråga.

¹⁶ De största politiska insatserna som lyftes i Statens medieråds MIK-kartläggning 2018 var: *För ett hållbart digitaliserat Sverige – En digitaliseringsstrategi*, Nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet, *Digitalt först med användaren i fokus*, och *Strategi för en stark demokrati - Främja, förankra, försvara*.

¹⁷ *Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara*. (2018).

Nedan listas övriga initiativ av relevans för MIK-området som tillkommit sedan förra kartläggningen, utan inbördes rangordning:

- *Stärkta bibliotek* – Kulturrådet genomför på regeringens uppdrag en satsning 2018–2020 för att stärka folkbiblioteken i Sverige. Stödet till kommunerna – inriktat på långsiktiga effekter – syftar till att nå fler samt öka inkludering och delaktighet.¹⁸ Inom detta bidrag finns ansökningar och beviljade medel till projekt där MIK ingår som en del¹⁹
- Överenskommelse mellan regeringen och Sveriges kommuner och Landsting om kompetenslyft för *ökad digital kompetens hos ledning i kommuner och landsting* under perioden 2018–2020²⁰
- *Demokratin 100 år – Samling för en stark demokrati*. En kommitté under åren 2018–2021 som i nära samarbete med relevanta aktörer ska planera, samordna och genomföra en samling av insatser och aktiviteter för en stark demokrati. Kommittén ska uppmuntra en bredd av aktörer i hela landet att delta, såsom skolväsendet, det civila samhället, myndigheter och kommuner.²¹ Förslag på MIK-insatser och hur myndigheter kan förstärka och utveckla demokratiarbetet under de kommande åren återfinns i kommitténs promemoria till regeringen²²
- Regeringsuppdrag till *Tillväxtverket* om att administrera ett sekretariat för regionala digitaliseringskoordinatorer som ska stödja koordinatorerna och följa upp digitaliseringsarbetet i regionerna²³
- *Digidelnätverket 2018/2019*. Regeringen beviljade 1,6 miljoner kronor för 2018 respektive 2019 för att skapa en nationell samordnande funktion för nätverkets arbete
- *Digitaliseringsrådets lägesanalyser* från 2018 – en om digital kompetens, en om digital trygghet – som gör bedömningar inom MIK-området. Rådet lyfter att MIK

¹⁸ Förordning (2018:66) om statsbidrag till folkbibliotek.

¹⁹ Bygger på uppgifter från Kulturrådet 2019-05-24.

²⁰ Regeringsuppdrag N2018/04602/D.

²¹ Dir. 2018:53.

²² Vår demokrati – värd att värna varje dag, promemoria från Demokratin 100 år – samling för en stark demokrati (Ku 2018:02). 2019-03-15.

²³ Regeringsuppdrag N2018/04130/D. Sekretariatet kommer hålla ihop arbetet och erbjuda ett kompetensnätverk av alla regionala koordinatorer och berörda myndigheter för att främja arbetet med att ta tillvara på digitaliseringens möjligheter för en hållbar regional tillväxt.

behövs för att bygga tillit och trygghet i digitala miljöer och liknar MIK med allmänbildning eller "trafikvett"²⁴

- *Digital Skills and Jobs Coalition Sweden*, den svenska delen av ett europeiskt initiativ. Det övergripande målet med koalitionsarbetet är att ge alla aktörer inom området ett gemensamt lyft för att utveckla den digitala kompetensen hos medborgarna och säkra kompetensförsörjningen i Sverige. IT & Telekomföretagen är kontaktpunkt för nätverket i vilket för närvarande 24 svenska organisationer ingår. Koalitionen ska lyfta olika aktörers goda exempel men även arrangera och koordinera gemensamma aktiviteter samt lyfta fram det nationella behovet av kompetens inom fyra områden, bl.a. *digital medborgarkompetens*²⁵

²⁴ Digitaliseringsrådet – En lägesbild av digital kompetens (2018), Digitaliseringsrådet – En lägesbild av digital trygghet, (2018).

²⁵ Hämtat från IT- och Telekomföretagens webbplats 2019-05-11.

4. Resultat

Här avrapporteras resultat från den kollaborativa processen med samrådsaktörer inom uppdraget. Vidare redovisas även ett första utkast till en samverkansmodell som myndigheten arbetat fram. Då arbetet befinner sig i ett tidigt skede av processen redovisas resultaten övergripande. Enskilda aktörers inspel redovisas inte i detalj men de har påverkat såväl analys som slutsatser.

Den förstärkta samverkan som uppdraget handlar om kan i och med processen redan sägas ha inletts.

4.1 Resultat från samråd

En delad uppfattning under samtliga samråd var att MIK-området är gränsöverskridande och att ett varaktigt arbete därför är en angelägenhet för alla samhällssektorer, tvärs över politikområdesgränserna. Det finns i relation till detta ett övergripande behov av bred, sektoröverskridande samverkan.

Därutöver uttrycktes i samråden behov av:

- en gemensam målbild,
- att ingå i ett större sammanhang,
- att gemensamt tydliggöra begrepp och definitioner på området,
- att dela kunskap och metoder för att vidareutveckla arbetet,
- en ökad kunskap om andra aktörer och insatser för att undvika överlapp och identifiera vita fläckar och
- koordinering, bl.a. för att få större effekter av insatser.

Ovan behov delades av i princip samtliga deltagare i samråden. Flera samrådsparter uttryckte även att de saknar kunskap om metoder och kanaler för att nå ut med sina insatser.

4.2 Resultat från rådslag

De uppföljande rådslagets uppgift var att fördjupa förståelsen av de olika aktörernas behov och att diskutera Statens medieråds utkast till arbetsmodell för en samverkan inom området.

Utifrån resultatet av samråden identifierade Statens medieråd att samverkan i nätverk är en lämplig form för aktörerna inom MIK-området. Ett nätverk var därför en utgångspunkt i den arbetsmodell som diskuterades under rådslagen. Fördelen med nätverksformen är framförallt flexibiliteten som underlättar för var och en att medverka utifrån eget uppdrag, samhällsförändringar etc. Detta bedöms särskilt viktigt för de statliga aktörerna med skiftande verksamheter och uppgifter. För övriga aktörer är nätverket den i princip enda möjliga formen för samarbete med myndigheter och andra statliga aktörer.

4.2.1 Rådslag med statliga aktörer

Av de statliga aktörerna deltog samtliga tolv i det uppföljande rådslaget. I en workshop om en framtida MIK-samverkan bidrog deltagarna med synpunkter och förslag. De lyfte ett antal kunskapsområden som sina möjliga bidrag in i ett blivande samverkansnätverk. Avslutningsvis identifierades frågor som behöver diskuteras och definieras i den fortsatta processen. Det handlade t.ex. om att:

- konkretisera den gemensamma målbilden i relation till aktörernas respektive uppdrag,
- diskutera och konkretisera innehåll, färdigheter och behörigheter i begreppet medie- och informationskunnighet och relatera det till respektive myndighetsuppdrag,
- behovet av att formulera ett gemensamt språk kring begrepp som MIK, digital delaktighet och kompetens samt
- att sätta konkreta delmål för samverkan och insatser.

Som förutsättningar för att inleda en nationell MIK-samverkan listade deltagarna till exempel att det politiska engagemanget i frågan har ökat och att den nya funktionshinderspolitiken ytterligare stärker arbetet för ökad delaktighet. Den nätverksform som diskuterades för samverkan ansågs ge flexibilitet i relation till respektive myndighet/organs uppgift och verksamhet samtidigt som den möjliggör att enkelt skapa arbetsgrupper eller forum för diskussioner för gemensam nytta.

En fråga att arbeta vidare med tillsammans var, enligt deltagarna, MIK-begreppet och t.ex. frågan om vilka färdigheter som kan anses vara nödvändiga för att någon ska kunna kallas medie- och informationskunnig.

Som möjliga hinder för samverkan lyftes att varaktiga, explicita MIK-uppdrag saknas för de flesta myndigheter, avsaknaden av en nationell handlingsplan för arbetet och att specifika anslag för MIK oftast saknas i budget. Vidare var MIK-områdets otydlighet också något som lyftes som ett potentiellt hinder.

I en uppföljande enkät efter rådslaget tillfrågades de statliga aktörerna om intresset för att delta i en nationell MIK-samverkan. Samtliga tolv besvarade enkäten.²⁶ Åtta svarade positivt (Ja) på intressefrågan, ingen svarade negativt (Nej). Fyra svarade tvekande (eventuellt) och ombads då motivera sitt svar. Följande svar (flerval) fanns som alternativ:

- Att styrdokument för MIK-samverkan saknas
- Att (särskilt avsatta) medel saknas
- Att engagemanget rörande MIK saknas
- Att kopplingen till MIK är otydlig
- Att nyttan av ett MIK-nätverk är oklar
- Öppet svarsalternativ

²⁶ Se enkäten i sin helhet i bilaga 5.

Att begreppet i sig kan utgöra en utmaning framgår av det öppna svarsalternativet där två aktörer, som motiv till sina tvekan­de svar på enkätens intresseförfrågan lyfte att MIK inte används i deras styrdokument och att samverkan därmed försvåras.

4.2.2 Rådslag med nationella aktörer

I det uppföljande rådslaget för nationella aktörer, deltog representanter från nio organisationer.²⁷ Dessa aktörers verksamhet riktar sig direkt till medborgare eller till förmedlare som möter medborgare/användare i sin vardag med insatser för ökad medie- och informationskunnighet eller digital delaktighet. Flera av organisationerna är i sin tur nav för verksamhet över hela landet, som till exempel museer, folkhögskolor och bibliotek.

I rådslagets diskussioner lyftes vikten av att använda fysiska arenor för att möta medborgare i samtal med fokus på demokrati och MIK och att koppla sådana samtal till evenemang, utställningar och platser där många vistas. För att nå stabilitet och långsiktighet i arbetet för ökad MIK regionalt och lokalt diskuterades att det behövs en fysisk infrastruktur för arbetet som underlättar samverkan och kontakter. Bibliotek, museer och folkhögskolor nämndes som delar i en sådan infrastruktur.

Rådslagets deltagare betonade också ledarskapets betydelse lokalt, regionalt och nationellt. Detta för att höja status på de verksamhetsöverskridande MIK-frågorna så att de kan få brett genomslag.

Deltagarna identifierade frågor att arbeta vidare med i den fortsatta processen, som t.ex.:

- att definiera innehållet i MIK i relation till användares behov,
- behov av analys och kartläggning för att kunna identifiera och rikta insatser och
- kunskapsdelning.

Flera av deltagarna beskrev under rådslaget en pågående innehållsmässig förskjutning mellan begreppen digital kompetens och MIK. Ett behov hos en användare kan starta i hjälp med teknik för att sedan utvecklas till att handla om säkerhet och om MIK. Denna beskrivna förskjutning mellan begreppen såg deltagarna som en möjlighet att engagera flera aktörer för arbete med MIK.

Vidare poängterades att det idag är nödvändigt att också stärka sin medie- och informationskunnighet för att vara digitalt delaktig.

²⁷ Digidelnätverkets nationella koordinator, Digitalt först/Regionbiblioteken, Mediekompass, Internetstiftelsen, Utbildningsradion, Svensk biblioteks­förening, Studieförbunden/Sverige pratar, Sveriges folkhögskolor, Sveriges museer.

4.3 Fyra behovsområden

Vid tidpunkten för denna lägesrapport är det tydligt att det finns en stor samstämmighet bland aktörerna angående vilka behov som kan tillgodoses genom en varaktig samverkan och koordinering av insatser inom MIK-området. Behoven som en samverkansmodell bör tillfredsställa kan delas in i fyra områden. Dessa behöver utvecklas vidare inom ramen för det fortsatta, gemensamma arbetet.

1. Aktörerna som bedriver verksamhet inom MIK-området är många och sinsemellan mycket olika, allt från statliga till regionala och kommunala, från offentliga till civilsamhällesorganisationer och vinstdrivande företag i Sverige, i EU och internationellt. För att dessa ska kunna samverka krävs ett gemensamt mål, en arbetsmodell och ett gemensamt språk
2. Den breda kartläggning av MIK som redan genomförts av Statens medieråd och Myndigheten för Press, radio och tv behöver uppdateras kontinuerligt och tillgängliggöras på ett användarvänligt vis. Om alla aktörer har tillgång till uppdaterad och sökbar information om vilka aktörer som genomför vilka aktiviteter var och när är det möjligt att optimera den egna verksamheten. Det kan handla om att sätta in insatser där ingen verksamhet sker, alternativt reducera verksamhet i områden där redan flera andra är aktiva
3. Många aktörer bidrar till att bredda och fördjupa kunskapen om MIK, såväl med ämnesexpertis som framgångsrika lärresurser. Bristen på kunskapsöverföring innebär emellertid att utvecklingen hämmas. Behovet av ett forum för kunskapsdelning mellan aktörerna inom området är stort
4. Det är också nödvändigt att skapa metoder för validering av såväl expertis som kvalitetsbedömning av de lärresurser som delas. Det har också identifierats ett behov av att mäta resultatet av de insatser som genomförs

4.4 Statens medieråd som nationell nod för MIK

Mot bakgrund av den första fasens behovsinventering och det initierade samverkansarbetet samt med kunskap om Statens medieråds och övriga relevanta myndigheter och organs kärnkompetenser är det Statens medieråds bedömning att myndigheten har såväl kompetens som förmåga att leda arbetet med att utveckla en nationell nod för MIK.

Noden skulle vara koordinator för ett svenskt nätverk samt utgöra ett kunskapscentrum med överblick över området, nationellt såväl som i EU och internationellt – med aktörer och insatser i hela landet, forskningsbaserade metoder och vetenskapligt validerat pedagogiskt material. Noden skulle dessutom kunna rapportera, följa upp och utvärdera de svenska MIK-insatserna. Därutöver skulle noden samverka med europeiska och internationella nätverk och organisationer.

Denna första fas, där Statens medieråd varit drivande och sammankallande, avslutas i och med denna lägesrapport. Arbetet har inneburit att Statens medieråd närmast sig rollen som koordinator i det nätverk vars uppbyggnad påbörjats. En andra fas, med insatser som syftar till att fortsätta den påbörjade uppbyggnaden, kan följa inom ramen för existerande instruktion. Myndighetens aktuella operationalisering av instruktionen innebär att den vuxna befolkningen redan kan sägas utgöra målgrupp. Utan medie- och informationskunniga vuxna, inga stärkta och skyddade barn och unga. En

ny instruktion där myndigheten får i uppgift att även rikta sig till vuxna målgrupper skulle emellertid underlätta och ge mandat för arbetet med att koordinera MIK-samverkan i Sverige.

För att fullt ut kunna bygga upp noden som kunskapscenter och permanent struktur för koordinatorsfunktionen i en nationell samverkan har även följande faktorer betydelse för såväl omfattningen av insatserna som kvaliteten på desamma:

- Kort- och långsiktig finansiering²⁸,
- styrning av samarbetspartners, via regleringsbrev och
- möjlighet att fördela forsknings- och utvecklingsmedel.

Myndigheten har under 2019 inlett ett omfattande internt omställningsarbete för att anpassa organisation och arbets sätt så att nya arbetsuppgifter som tillkommit inom ramen för samverkansuppdraget har kunnat inlemmas i aktuell verksamhetsplan. Denna nya, flexibla organisationsform, som tar sin utgångspunkt i användarnas behov, möjliggör att funktionen som nationell nod för MIK skulle kunna permanentas inom myndighetens verksamhet.

En verksamhet med Statens medieråd som nationell nod för MIK och facilitator för en nationell MIK-samverkan kan ses som en naturlig del av myndighetens långsiktiga strategi.

4.4.1 En modell för att uppnå stärkt samverkan

För att uppnå en framgångsrik utveckling inom en samverkande krets, pekar erfarenheterna på att det krävs en ansvarsinstans med mandat för att initiera och koordinera samverkan mellan aktörer och insatser (se bilagorna 2–3).

Den stärkta samverkan som regeringsuppdraget talar om kan uppnås om relevanta aktörer upplever att den tid och det engagemang de investerar i nätverksaktiviteter levererar motsvarande nytta. Ett användarcentrerat förhållningssätt har därför varit en utgångspunkt i arbetet med att utveckla former för samverkan.

Statens medieråd har som underlag i detta utvecklingsarbete lutat sig mot sammanställningar av resultat från samråd, rådslag och övriga dialoger, studerat nationella exempel på styrd och frivillig samverkan, samt internationella exempel på MIK-nätverk (underlagen redovisas mer i detalj i bilagorna 1–3).

Som svar på behovsområdena (beskrivna i avsnitt 4.3) har en första arbetsmodell utvecklats i syfte att – via ett antal processer – uppnå den avsedda stärkta samverkan.

Arbetsmodellen, som presenterats för aktörerna under rådslagen, kallas här för *alfa-modell* för att understryka att det är en tidig version, under utveckling. Modellen är inte att betrakta som färdig

²⁸ Statens medieråd lämnade inför år 2020 utöver den ordinarie budgeten även underlag för kostnader inom ramen för en satsning på nationell koordination av MIK-området.

eller ens testbar (som en beta-modell) då det vid tiden för denna lägesrapport fortfarande finns delar kvar att utreda i särskild ordning och utveckla vidare i samverkanskretsen.

Centralt i arbetsmodellen är en nod som är ett nationellt kunskapscenter för MIK. Noden har överblick över området och ansvar för att facilitera en strukturerad och koordinerad MIK-samverkan mellan aktörer i ett nationellt nätverk. Modellen bygger även på att det finns en gemensam målsättning i nätverket och en plattform för kunskapsdelning.

Modellen med samverkan i ett nätverk, som bl.a. binds samman av en gemensam målbild, erbjuder flexibilitet för olika typer av aktörer, vad gäller insatser och engagemang. Samtidigt innebär en övergripande koordinering, genom den nationella noden, att insatser och effekter kan stärkas.

Noden behöver husera flera olika utvecklingsprojekt under såväl uppbyggnadsfasen som i senare skede. Det är dock troligen fler projekt under själva uppbyggnadsfasen än när verksamheten mognat och stabiliserats.

Under uppbyggnadsfasen har följande arbetspaket identifierats:

- koncept; formering av nationellt nätverk med vidhängande överenskommelse, för tydlighet kring vilka villkor som gäller mellan nätverkande parter. Hit hör även en gemensam målbild samt en större enighet kring områdets definitioner,
- kunskapsdelning och en plattform som stödjer den verksamheten,
- kartläggning av MIK-området i Sverige och
- kvalitetssäkring. För att noden ska kunna bygga legitimitet är det av yttersta vikt att den kunskap som delas är vederhäftig. Samma gäller för den expertis som lyfts fram. Inom ramen för detta arbetspaket kan det bli fråga om myndighetssamverkan med en analysmyndighet.

Koncept

Då MIK-området är så pass brett, både till innehåll och aktörer, är det myndighetens bedömning att samverkan bör ske i form av ett nationellt nätverk. Nätverksformen ger flexibilitet i relation till aktörernas disparata uppdrag och omvärldsförändringar.

För att utveckla arbetet och skapa hållbara strukturer som stärker varaktigt politikområdesövergripande samverkan, bör bärande delar i det nätverkande arbetet handla om gemensam utveckling av begrepp, kartläggning, kunskapsdelning och analys.

I nätverket kan aktörer från samtliga nivåer (nationell, regional och lokal) delta och bidra utifrån sina respektive roller, såväl offentlig sektor och civilsamhället, som privat och kommersiell sektor. Utöver särskilda regeringsuppdrag, som i sig fungerar samordnande, finns aktörsgrupperingar som fungerar som nätverk eller nav för MIK-frågor, samt regionala initiativ via regionbibliotek, regionala filmverksamheter och initiativ inom den organiserade folkbildningen (se avsnitt 3.2). Genom att upparbeta relationer med dessa kan insatser inom ramen för det nationella nätverket få vidare spridning och genomslag.

Nätverkets aktörer kan, var för sig eller i samarbete, även genomföra insatser inom MIK-området riktade till allmänheten eller till särskilda målgrupper, producera material eller tjänster,

genomföra kampanjinsatser eller ha mer löpande verksamhet. Gemensamma aktiviteter kan vara deltagande i Europeiska kommissionens *Media Literacy Week* eller den nationella *eMedborgarveckan*. Goda erfarenheter av sådana koordinerade, gemensamma aktiviteter finns inom det svenska Digidelnätverket.

Formerna för nätverkets organisation och en struktur för att upprätthålla arbetet över tid behöver utvecklas i samarbete med nätverket. MIK-noden huserar ett sekretariat som administrerar nätverkets kontakter, gemensamma aktiviteter och arbetsmöten. Vid eventuell fördelning av medel skulle sekretariatet i samarbete med t.ex. Kulturrådet även kunna administrera utlysningar.

Som nämnts tidigare spänner aktörernas respektive uppdrag över en mängd områden. För att en sån bredd av aktörer, såväl statliga som regionala, lokala och privata, med olika ingångar i området, ska kunna samverka krävs en vid, övergripande målformulering. Detta för att alla – utifrån sina olika utgångspunkter och instruktioner – ska kunna styra åt samma håll.

Som pedagogisk modell används *Medieborgarmärket* under denna första fas av arbetet. Märket – som togs fram i syfte att skapa associationer till simborgarmärket – är välkänt just för de milstolpar vad gäller färdigheter som måste uppnås. Alla aktörer kan bidra till att hjälpa medborgarna att ta ett Medieborgarmärke, om de aktiva är överens om vad deras olika aktiviteter ska stötta.

Målskrivningen för MIK-samverkan som formulerades av Statens medieråd i en första version och presenterades vid rådslagen är: *”Genom aktiv samverkan bidra till stärkt medie- och informationskunnighet i samhället – för alla medborgare.”* I en andra version har ordet ”medborgare” utgått, för stärkt inklusion.

Till denna brett formulerade målskrivning har alla deltagande aktörer möjlighet att fortsätta bidra, skapa och dela innehåll, var och en utifrån sina givna förutsättningar.

Kunskapsdelning

MIK-nätverket behöver ha en gemensam plattform för både samverkan och kunskapsdelning. Plattformen omfattar både analoga och digitala forum för delning och spridande av kunskap mellan aktörerna men också externt, till olika målgrupper. I dessa forum initieras, byggs och fördjupas kunskapen om medie- och informationskunnighet, men också om metoder för spridning och lärande. Centralt vid kunskapsplattformen blir även delning av framgångsexempel, därigenom införlivas kunskap och erfarenheter från olika sektorer och områden i hela landet.

Kunskapsplattformen kan även tillgängliggöra nätverkets resurser via en sökbar databas. Exempel på resurser som skulle kunna rymmas inom en sådan är:

- litteratur (forskningspublikationer, kunskapsöversikter, populärvetenskapliga böcker och läromedel),
- konferenser och event,
- pedagogiska metoder och processer,
- ”best practice,”
- digitala verktyg.

Kartläggning

Kartläggning av det svenska MIK-området utgör en av alfa-modellens viktigaste komponenter. Den kartläggning av MIK som redan genomförts av Statens medieråd och Myndigheten för Press, radio och tv behöver uppdateras kontinuerligt och utvecklas metodologiskt. Det är viktigt att åskådliggöra utvecklingen inom MIK-området och dess strukturer.

Kartläggningen blir följaktligen en naturlig och gemensam utgångspunkt för nätverket till vilken alla kan – och behöver – bidra. Den är även viktig för forandet av MIK som område. Med ett stort aktörsnätverk ökar möjligheterna att bli heltäckande avseende kunskapen om MIK-områdets praktik. Eventuellt skulle kartläggningens resultat kunna presenteras i form av en interaktiv visualisering. Olika sätt att förbättra tillgängligheten, exempelvis utveckla sökbarhet och användarvänlighet, bör testas, t.ex. möjligheten att sortera sökresultaten på målgrupp, fokusområde, geografiskt område, etc.

Kvalitetssäkring

För att kunna göra anspråk på rollen som kunskapscentrum för MIK behöver noden hysa en funktion som validerar eller kvalitetssäkrar det som sprids. Det kan t.ex. handla om att kvalitetssäkra öppet licensierade läresurser eller välja ut svenska framgångsexempel för medverkan i olika europeiska sammanhang.

En viktig del i kvalitetssäkringen torde vara att säkerställa att innehållet är oberoende och inriktat på att främja det demokratiska samhällets utveckling, via kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.²⁹

En annan funktion är den uppföljande och utvärderande. Det kan handla om att utarbeta metoder för att säkerställa arbetets effektivitet. Det kan handla om att mäta hur spridning av en viss digital läresurs ökat, tack vare nätverkssamarbetet. Men också, på sikt, utarbeta former för att mäta effekter på befolkningens medie- och informationskunnighet.

²⁹ Jfr Bibliotekslag (2013:801).

5 Processen framåt

Eftersom intresset och engagemanget för att delta i processen för en förstärkt MIK-samverkan för närvarande bedöms vara stort har Statens medieråd inom ramen för uppdraget redan vidtagit ett antal åtgärder i riktning mot formalisering. Ett första steg har varit att förse samrådspartners med ett informationsmaterial som underlag för förankring internt på respektive myndighet.³⁰ Utformningen av samverkansstrukturen är planerad i flera steg under 2019/2020.

Efter rådslagen skickades en förfrågan ut till samtliga aktörer. De ombads där att utse:

- en kontaktperson för samverkansuppdraget,
- en kommunikatör som kan delta i en arbetsgrupp för informationsdelning, med start i juni,
- lämna intresseanmälan för ev. deltagande i arbetsgrupp för 2019 års kartläggning av aktörer och insatser, med start första kvartalet 2020.

Återkoppling förväntas inkomma i maj/juni.

Under hösten 2019 fortskrider arbetet med att organisera och formalisera det nationella aktörsnätverket. Ytterligare kontakter för förankring av nätverket på regional och lokal nivå planeras också.³¹ Nätverket behöver utforma förslag till stadgar och utveckla en struktur som kan ansvara för och förvalta det gemensamma arbetet. Det har även identifierats behov av att utveckla former för att hantera en potentiell, gemensam finansiering.

I den fortsatta arbetsprocessen ingår även:

- En officiell lansering av den nationella kraftsamlingen för stärkt medie- och informationskunnighet på Bokmässan i Göteborg, den 26 september 2019, tillsammans med flera av de potentiella nätverksparterna
- Runda bords-samtal med *Digitaliseringsrådet*, och *Utredningen nationell samling för MIK och det demokratiska samtalet* om strategi och uppföljning (juni)
- Kontakter och samråd med aktörer från näringslivet (MIK-konsulter, medieproducenter, läromedelsförlag, plattformsföretag, m.fl.)
- Första möte i arbetsgrupp kring 2019 års kartläggning
- Nordisk MIK-samverkan bl.a. rörande utvärdering och uppföljning

För att möta användarbehoven behöver verksamheten utvecklas vidare inom ramen för en permanent, resurssatt struktur. I det avslutande kapitlet 6 *Bedömningar och behov inför det fortsatta arbetet* listas ett antal förutsättningar som påverkar den fortsatta processen.

³⁰ Se bilaga 6.

³¹ Av avgörande betydelse för detta är givetvis regeringens återkoppling på detta utvecklingsarbete såsom beskrivet i denna lägesrapport.

6 Bedömningar och behov inför det fortsatta arbetet

Nedan listas de främsta av behoven för det fortsatta arbetet med att utveckla formerna för en förstärkt samverkan av insatser för medie- och informationskunnighet.

Styrdokument

Det skulle underlätta för Statens medieråds roll som nationell nod för MIK – med ansvar för koordinerad samverkan inom området – att ha en instruktion som ger myndigheten mandat att genomföra ett bredare, utåtriktat arbete till allmänheten.

På grund av frågornas tvärpolitiska och tvärsektoriella art skulle även styrning i form av en övergripande svensk MIK-strategi eller nationell handlingsplan kunna bidra till ett långsiktigt hållbart, kvalitativt arbete. Dessa styrdokument skulle kunna utformas av regeringen men också av MIK-noden, inom ramen för samverkansuppgiften. En fördel med ett bärande styrdokument från politiken är att ett sådant även kan fungera som brygga mellan övergripande initiativ från olika politikområden, t.ex. digitaliseringsområdet, demokratipolitiken och utbildningspolitiken, och därvidlag underlätta intern beredning inom Regeringskansliet. Insatser för ökad digital delaktighet och digital kompetens behöver med självklarhet knytas samman med frågor om utbildning och livslångt lärande, liksom med frågor om yttrandefrihet och demokrati och hot mot denna i form av desinformation, näthat och propaganda.

En annan fördel med formella styrdokument är att de möjliggör ett mer strukturerat uppföljningsarbete, ett av flera verktyg i effektiviseringsarbetet.

Samordning av samverkansinitiativen

Flera av de pågående statliga initiativen med koppling till MIK-frågorna ska i sig verka för en samordning (Statens medieråds uppdrag, utredningen Nationell samling för medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet, Digitaliseringsrådet, Demokratin 100 år, Digitalt Först, Nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet och utredningen En ny myndighet för psykologiskt försvar).

Eftersom dessa initiativ nu utgör en ansevärd mängd i det breda området kring MIK och digital kompetens, formulerades i den statliga aktörskretsen under rådslaget behovet av att samordna samverkansinitiativen. Många MIK-aktörer i samverkanskretsen ingår dessutom i flera av de pågående initiativen inom detta breda fält.

För att överbrygga dessa skulle representanter från berörda departement kunna ingå i den MIK-samverkan som Statens medieråd uppdragits att utveckla formerna för. Exempel på denna form finns i den norska nätverksmodellen för kritisk mediekompetens där nätverket inkluderar både departement, myndigheter och övriga organisationer.

Inrättandet av en stödgivningsfunktion

Om Statens medieråd som nationell nod för MIK ska ha reell möjlighet att påverka insatserna inom området skulle myndigheten vara behjälpt av att ha inflytande över fördelning av bidrag i nätverket.

Detta för att t.ex. kunna stimulera insatser i geografiska eller tematiska områden där det saknas aktiviteter, men också för att säkerställa insatser till underförsedda målgrupper. Viktiga aktörer med rikstäckande aktiviteter, som exempelvis studieförbunden, har i formellt samråd signalerat att de är villiga och kommer att kunna leverera insatser inom MIK-området om det föreligger riktad finansiering.

Förstärkt finansiering

Inom befintligt anslag är det möjligt att genomföra begränsade åtgärder för en sammanhållen och substantiell samverkan inom MIK-området – t.ex. skapa ett par konferenstillfällen inom ett nätverk och påbörja utveckling av en rudimentär plattform för kunskapsdelning. Politiken har emellertid lanserat ett pågående arbete som kommit att kallas ”nationell kraftsamling för MIK” som myndigheten tolkar som att målet för samverkan är mer ambitiöst. För en kvalitativ och varaktig nationell samverkan som kan leverera nytta till aktörerna krävs långsiktighet och särskild finansiering.

Det är Statens medieråds bedömning att de MIK-insatser som genomförs i Sverige skulle kunna få klart större genomslag om de effektiviserades. En kortsiktig kostnad för att bygga upp MIK-samverkan kan följaktligen betraktas som en långsiktig investering i kvalitetshöjningar och resursbesparingar.

Myndighetens bedömning är att uppbyggnaden kommer att kosta sex miljoner kronor över åren 2020–2024³².

³² Statens medieråd lämnade inför år 2020, utöver den ordinarie budgeten, även underlag för kostnader inom ramen för en satsning på nationell koordination av MIK-området.

7 Bilagor

Bilaga 1 Om samverkan

Bilaga 2 Nationella exempel

Bilaga 3 Internationella exempel på MIK-nätverk

Bilaga 4 Förteckning över möten och dialoger inom ramen för uppdraget

Bilaga 5 Enkät: Nationell samverkan för stärkt medie- och informationskunnighet (MIK)

Bilaga 6 Informationsbrev för intern förankring inom statliga samrådsretsen

Bilaga 7 Informationsbrev för intern förankring övrig samrådsrets

Bilaga 8 Informationsmaterial till statliga samrådsaktörer